

Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar

Doktori Iskola

dr. Schmidt László

Az előreláthatóság megítélése a bírósági gyakorlatban – nemzetközi kitekintéssel –

**Doktori (PhD) értekezés
műhelyvitára készült, nem végleges változatának tézisei**

Témavezetők:

**Prof. Dr. habil. Herke Csongor DSc.
tanszékvezető egyetemi tanár, az MTA rendes tagja, PTE-ÁJK Doktori Iskola Vezetője**

**Prof. Dr. habil. Nochta Tibor
egyetemi tanár, PTE-ÁJK Polgári Jogi Tanszék**

Pécs, 2023.

Tézisek

A polgári jogi kártérítési felelősség kapcsán már régen megfogalmazódott az az igény, miszerint az okozati (felelősségi) láncolatot valahol meg kell szakítani. Ennek egyik módszere az előreláthatósági klauzula alkalmazása. Az előreláthatósági klauzula, mint kártérítési felelősséget megállapító tényező, és mint a kártérítés mértékét meghatározó intézmény is vizsgálható és vizsgálandó. Az előreláthatósági klauzula kialakulását kezdeti alkalmazását - nemzetközi kitekintéssel is-, és itthoni gyakorlatát egészen a 2013. évi V. törvény (új Ptk.) hatálybalépéséig, illetve azután is kutatom, vizsgálom. Magyarországon már- többek között - Eörsi Gyula, Lábady Tamás és Vékás Lajos is foglalkoztak ezzel a kérdéskörrel, a bírósági gyakorlat is alkalmazta a károkért való helytállási felelősség limitálását, jóval azelőtt, hogy a jogalkotó azt az új Ptk. rendelkezései közé emelve, tételes jogi normává tette volna. Az előreláthatósági klauzula alkalmazásra kerül például az áruk nemzetközi adásvételéről szóló 1980. évi Bécsi ENSZ Egyezményben is és az Európai Szerződési Jog Alapelvei között is. Az új Ptk. jelentős változást hozott a kontraktális kárfelelősség körében amikor is – a régi Ptk.-tól eltérően – elszakította a szerződésszegéssel okozott károkért fennálló felelősséget az addig alkalmazott felróhatósági mércétől, és gyakorlatilag objektív felelősségi alapra helyezte azt. Ez az megoldás sokkal jobban tükrözi a piaci viszonyokat, hiszen egy önként vállalt, tudatos kötelezettség teljesítése nem tehető függővé a szerződéses felek igyekezetétől, szándékától. A megtérítendő károk körének limitálására azonban bevezette az előreláthatósági korlátot, mellyel egyensúlyi helyzetet teremt a felek érdekei között.

A deliktuális felelősség körében alkalmazott teljes kártérítés elve a legtöbb modern jogrendszerben ismert. Bizonyos jogrendszerekben azonban a teljes kártérítés elvén túlmenően a büntető kártérítés jogintézményét is alkalmazzák, mely már nem csupán a bekövetkezett kárra, hanem a jogsértő magatartás társadalomra való veszélyességére is tekintettel van. A gazdasági kapcsolatok körében gyakran maguk a felek korlátozzák felelősségüket a szerződésükben. A deliktuális felelősség körében a teljes kártérítés elvét némiképp finomítja az a magyar Ptk.-ban is ismert lehetőség, mely alapján a bíróság méltányosságból a kártérítés összegét csökkentheti. A gyakorlatban a kontraktuális kárfelelősség megállapítása során a legtöbb problémát az elmaradt haszon, a közvetett károk megtérítése okozza. Az okozati összefüggés vizsgálata során kérdésként merül fel, hogy milyen széles körben enged a joggyakorlat lehetőséget a következményi károk megtérítésére. Az előreláthatóság korlátja az

angolszász jogrendszerekben már régóta ismert jogintézmény a kontraktuális és a deliktuális felelősség körében is.

Dolgozatomban végig tekintem az előreláthatósági klauzula kialakulását és fejlődését a legismertebb jogeseteken keresztül – elsősorban – a common law jogában a Hedley v. Baxendale-ügytől a Victoria Laundry és a The Heron-ügyeken át, egészen az Achilleas-ügyig. Ez után a magyar kontraktuális felelősségi jog fejlődését elemzem, ugyancsak a bírói gyakorlat fényében. A kontraktuális kárfelelősség és az előreláthatóság viszonyának elméletét és ítélkezési gyakorlatát a Bécsi Vételi Egyezmény esetjogának, az Európai Szerződési Jog Alapelveinek, és a Uniform Commercial Code (UCC) szabályainak tükrében is bemutatom.

Ezt követően a szerződésszegésen kívül okozott károkért való felelősség (tort law) szabályainak alakulását, fejlődését vizsgálom – elsősorban – a common law esetjogában, majd bemutatásra kerül a magyar deliktuális kárfelelősség fejlődése is. Végül a hatályos Mt.-ben ugyancsak szabályozott előreláthatóság és az új Ptk. szabályait mutatom be a munkajogi kártérítési felelősség és a vezető tisztségviselők felelőssége vonatkozásában.

Tanulmányomban a külföldi és hazai jogfejlődés és az ebből való konzekvenciák levonásán túl arra is választ keresek, hogy az előreláthatóság általánosságban mennyire képes betölteni a neki szánt funkciót, és különösen pedig, hogy egy tipikus tartós jogviszony keretében (vezető tisztségviselői jogviszony) is alkalmazható-e jelen formájában, vagy esetlegesen módosítások lennének szükségesek.

Az új Ptk. két lényeges ponton szakít a korábbi egységes kártérítési felelősségi rendszerrel: eltérő szabályokat állapít meg a felelősség alóli kimentés és a megtérítendő károk feltételei vonatkozásában a kontraktuális és deliktuális kártérítési felelősség esetében. A szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség esetében a Ptk. megszigorítja a szerződésszegő fél kimentését, döntően elszakítva a felróhatóságtól, melyet azonban a deliktuális felelősség esetében továbbra is fenntart. A kimentés szigorítását ellensúlyozza ugyanakkor, hogy korlátozza a megtérítendő következménykárok és az elmaradt haszon mértékét a szerződésszegő fél által a szerződéskötéskor előrelátható károokra. Az objektív alapú kimentés és a kártérítés mértékének korlátozása így megfelelő egyensúlyi helyzetet teremt a szerződő felek közötti kockázatmegosztás terén.¹

¹Nochta Tibor: A szerződésszegés általános szabályai, In: Benke József, Nochta Tibor (szerk.): Magyar Polgári Jog Kötelmi Jog I. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2018, 173. o.

A kártérítési felelősségnek eltérőek az alapjai a jogellenes deliktuális károkozó magatartás és a szerződésszegés esetében. Deliktuális felelősség esetén a károkozó és a károsult között a károkozást megelőzően egy abszolút szerkezetű jogviszony létezik, amelynek megszegése fogja létrehozni a felek között az (akkor már relatív szerkezetű) kárkövetelmi jogviszonyt. Ezzel szemben szerződésszegési felelősség esetén már a károkozást megelőzően is fennáll egy relatív szerkezetű jogviszony (a szerződés) a felek között. Deliktuális felelősségnél tehát a károkozás általános tilalma szenved sérelmet, és éppen attól lesz jogellenes, hogy kárt okoz. Kontraktuális felelősségnél ugyanakkor a károkozást egy, a szerződésben vállalt kötelezettség megszegése jelenti, vagyis egy olyan kötelezettség nem (szerződésszerű) teljesítése, amelyet a fél önkéntesen, tudatosan, a szerződéssel járó kockázatok ismeretében és azok tudatában vállalt. A leglényegesebb különbség tehát az, hogy a kontraktuális felelősség egy átgondoltan, önként, tudatosan vállalt (szerződéses) kötelezettségvállalás megszegésén alapul, míg a deliktuális kárfelelősségnél ilyen önként vállalt kötelezettség, illetve annak megszegése nem áll fenn.²

A kontraktuális és deliktuális kárfelelősség – fentiek szerinti – megkülönböztetése, és a kontraktuális felelősség szigorítása (objektívizálása) illeszkedik a legújabb nemzetközi tendenciákba is. A korábban már említett Bécsi Vételi Egyezmény és az Európai Szerződési Jog Alapelvei is abból indulnak ki, hogy piaci, kereskedelmi szerződéses jogviszonyokban a nem (szerződésszerű) teljesítés következményei nem tehetők a szerződésszegő fél igyekezetétől függővé. A károsult fél kártérítést igényelhet akkor is, ha történetesen a szerződésszegő felet nem terheli felróhatóság, hiszen joggal bízhatott a szerződés hibátlan teljesülésében. Ezek a módosítások a szerződő felek közötti megfelelő kockázatelosztást teremtik meg. A következménykárok limitálására bevezetett előreláthatósági korlát célja, hogy a károsult érdekeltté váljon abban, hogy egy esetleges későbbi szerződésszegés olyan kárkövetkezmenyei tekintetében is tájékoztassa szerződő partnerét, amely a partner számára a szerződéskötéskor nem nyilvánvaló, szokatlan, akár jellegében akár mértékében. Ennek elmaradása esetén a későbbi károsult kiteszi magát annak a kockázatnak, hogy elmaradt hasznára (vagy legalábbis annak egy részére) vonatkozó követelését nem tudja érvényesíteni a szerződést megszegő féllel szemben.³

² Nochta, 2018, 173-174. o.

³ Miskolczi Bodnár Péter: A jogi felelősség és a polgári jogi felelősség alapkérdései, a Ptk. kártérítési szabályainak rendszere, a deliktuális és kontraktuális felelősség szétválasztása, In: Barta Judit, Barzó Tímea, Csák Csilla (szerk.): Magyarázat a kártérítési jogról. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2018, 40-41. o.

Minden szerződésnek valamilyen szükséglet kielégítése a célja. A szerződés ezt a célját akkor éri el, ha teljesül, mégpedig a felek által meghatározott időben, módon, és tartalommal, ahogy abban a felek megegyeztek a szerződésük megkötésekor. Minden olyan magatartás, helyzet, állapot vagy körülmény, ami ellentétes a szerződéssel szerződésszegést jelent. Akkor is, ha ez a felek akaratán kívüli okból történik, a szerződésszegés ezért objektív kategória. Szladits Károly szerint mindaz az állapot, körülmény szerződésszegésnek minősül, ami sérti a felek szerződési érdekét. Heinrich Stoll különbséget tett lebonyolódási és oltalmi érdekszavar között. Eörsi a szerződésszegést minden olyan magatartás, állapot vagy körülménnyel írta le, amely a szerződésbe ütközik, vagy valamelyik fél szerződési érdekét és jogát sérti. Harmathy Attila szerint minden olyan helyzet, amely ellentétes a szerződéssel, szerződésszegés, míg Asztalos László megfogalmazásában a szerződésszegés maga a rendellenes eredmény.⁴

Introduction

The need to break the causal (liability) chain has long been recognised in civil liability law. One way of doing this is to apply the foreseeability clause. The foreseeability clause can and should be examined both as a factor determining liability for damages and as an institution determining the amount of damages. I will research and examine the initial application of the foreseeability clause - with an international perspective - and its practice in Hungary up to and after the entry into force of Act V of 2013 (the new Civil Code). In Hungary, Gyula Eörsi, Tamás Lábady and Lajos Vékás, among others, had already dealt with this issue, and the limitation of liability for damages was also applied in court practice, long before the legislator made it a specific legal norm by incorporating it into the provisions of the new Civil Code. The foreseeability clause is also used, for example, in the 1980 Vienna Convention on the International Sale of Goods and in the European Principles of Civil Law. The new Civil Code introduced a significant change in the area of vicarious liability when, unlike the old Civil Code, it separated liability for damages caused by breach of contract from the previously applied standard of fault and placed it on a de facto objective liability basis. This solution reflects market conditions much better, since the performance of a voluntarily assumed, conscious obligation cannot be made dependent on the efforts and intentions of the contracting parties. It has, however, introduced a

⁴ Nochta Tibor: A szerződésszegés általános szabályai, In: Benke József, Nochta Tibor (szerk.): Magyar Polgári Jog Kötelmi Jog I, 2018, 164-165. o.

foreseeability limit to limit the scope of the damages to be compensated, thus striking a balance between the interests of the parties.

The principle of full compensation in tort/delict is familiar in most modern legal systems. However, in some legal systems, the principle of full compensation is supplemented by the legal instrument of punitive damages, which takes account not only of the damage caused but also of the danger to society of the wrongful conduct. In economic relations, the parties themselves often limit their liability in their contracts. The principle of full compensation in tort liability is somewhat refined by the possibility, also known in the Hungarian Civil Code, for the court to reduce the amount of damages on the basis of equity. In practice, the most problems in determining contractual liability are caused by the compensation for loss of profit, i.e. indirect damages. In the causal link test, the question arises as to how broadly the case law allows for the possibility of compensation for consequential damages. The foreseeability clause is a long-established legal concept in Anglo-Saxon legal systems, both in the area of contractual and tort liability.

In my thesis, I will trace the development and evolution of the foreseeability clause through the most well-known cases - primarily - in the common law, from *Hedley v. Baxendale*, *Victoria Laundry* and *The Heron* cases, to *Achilleas*. I will then analyse the development of Hungarian law on vicarious liability, also in the light of judicial practice. I will also present the theory and case law of the relationship between contractual liability and foreseeability in the light of the case law of the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods, the Principles of European Contract Law and the rules of the Uniform Commercial Code (UCC).

I will then examine the development of the rules of tort law, primarily in the case law of the common law, and the development of Hungarian tort law. Finally, I will present the rules of foreseeability, which are also regulated in the current Labour Code, and the new Civil Code in relation to liability for damages under labour law and the liability of senior management.

In my study, in addition to looking at the development of foreign and domestic law and the conclusions to be drawn from it, I also seek to answer the question of the extent to which foreseeability can fulfil its intended function in general and, in particular, whether it can be applied in its present form in the context of a typical long-term legal relationship (managerial relationship) or whether amendments might be necessary.